

מהר"ל על התורה עש"ק פ' כי תשא, תשפ"ד

1. עם ישראל: עם קשה עורף, לטב ולמוטב

פרשת כי תשא (שמות לד: ט) – ויאמר אם נא מצאתי חן בעיניך אדני ילך נא אדני בקרבנו כי עם קשה ערף הוא וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו:

ויאמר יקנך אל משה ראיתי את העם הזה והנה עם קשה ערף הוא (לב: ט) | אל ארץ זבת חלב ודבש כי לא אעלה בקרבך כי עם קשה ערף אתה פן אכלך בדרך (לג: ג) | ויאמר יקנך אל משה אמר אל בני ישראל אתם עם קשה ערף רגע אחד אעלה בקרבך וכליתיך ועתה הורד עדיך מעליך ואדעה מה אעשה לך (לג: ה)

"עם קשה ערף"¹ (מו"ר הרה"ג רב מאיר טברסקי שליט"א)

ראה זה דבר נפלא: תכונת עורף מקטרגת ומחייבת, ומאידיך מלמדת סנגוריא ומזכה (דלא כפי רבינו רמב"ע על אתר, אלא כעין פי של מרן אא"י זצלה"ה – עיי חומש מסורת הרב שם, וכיו"ב עיי אבות ה: כ.). הא כיצד? **תקיפות הדעת של קשיות ערף יכולה להוביל לידי חטא וגם לעכב התשובה. אבל אותה תקיפות דעת, הסרוב להכנע, מתבטאת גם באמונה איתנה עד (ועד בכלל) כדי מסירות נפש.** הוא שבקש רועה ישראל הנאמן, אמנם חטאו בניך לפניך מתוך קשיות ערפם, אכן עכשיו ששבו ראוי לסלוח להם מכיון שהם קשי ערף, ומתוך כך בעתיד יעמדו איתנים...

גבורות ה' פרק מד

ובפרק הבא על יבמתו (יבמות ס"א ע"א) אמר רבי שמעון בן יוחאי קברי עכו"ם אין מטמאים שנאמר ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם אתם קרוים אדם וכו'. וביאור ענין זה שעם שכל בני אדם משותפים בצורה זאת מכל מקום יש חלוק, כי כמו שהאדם נבדל משאר בעלי חיים במה שהאדם הוא שכלי ושאר בעלי חיים הם בלתי שכלי, כך יש בין האומות גם כן הבדל שיש אומה נוטה אל החומר יותר, ויעיד עליהם מעשיהם שנמשכים אחר הזנות ודברים מתועבים זה יורה על החומריות שבהם, ואצל ישראל אף המדה הפחותה שבהם יורה על השכל. שהמדה הפחותה שהם קשי עורף אינם חוזרים מדרכיהם, וזה יורה על העמידה והקושי וזהו מענין השכל שאין לו השתנות, והמדה הנבחרת שיש לאומות מורה על החמרים כמו שאמרו ז"ל (מכילתא בא פ"א) העכו"ם קלים לשוב בתשובה, ומדת ישראל הפך שהם עם קשי עורף ולכך אמרו ז"ל (מכילתא שם) שלא היה רוצה יונה בן אמתי להתנבאות על נינוה שהיה יודע שהאומות יחזרו בתשובה, וזהו גם כן יורה על חמרית שנקל להשתנות כמו כל חומר שנקל לקבל שנוי... ומכל שכן המדות הטובות והחשובות שהם באומה הנבחרת, הרחקת הזנות והתעוב ושאר מדות הפחותות המורה על שהם נבדלים מן החומר. וכמו שתמצא בעלי חיים והם כמו אמצעי בין האדם ובין שאר בעלי חיים, כמו הקוף שהוא אמצעי בין הבעל חי ובין האדם, כך יש אדם ואינו אדם בשלימות. לכך אמר אשר הוא אדם בשלימות אשר אינו נוטה לחמרי יותר מדאי הם ישראל, בעבור שיש בהם הצורה השלימה מבלי נטיה חמרית, והרי אצל האומות אז בטל הצורה אצל החומר כאלו אינם אדם שהחומר עיקר והצורה טפילה...

יחזקאל פרק ל"ו, פס' כ"ו

וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב חֲדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשׁ אֶתֶּן בְּקִרְבְּכֶם וְהִסַּרְתִּי אֶת לֵב הָאֲבֹן מִבְּשָׁרְכֶם וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר:

ספר נר מצוה חלק א - עניני ארבע המלכיות

... והארכנו במקום אחר כי דומה דבר הנבדל לאבן, כי החומר הוא מתפעל, אבל הנבדל אינו מתפעל, רק הוא פועל באחר, ואינו מקבל התפעלות. ולכך נקרא יעקב "אבן", כי האבן אינו מתפעל, כי הוא חזק מאד, והוא פועל באחר. **לכך התורה לא נכתבה על לוח של זהב וכסף, רק על אבן, כמו שבארנו במסכת ערובין...**

¹ https://torahweb.org/torah/docs/rtwe_kshei_oref_sept_5_2020.pdf
jsteinmetz@yukollelLA.com

מהר"ל על התורה

עש"ק פ' כי תשא, תשפ"ד

חידושי אגדות למהר"ל ערכין דף טו עמוד ב

וז"ש במסכת עירובין (נ"ד א') מ"ד לוחת האבן אם משים האדם לחייו כאבן שאינה נמחית תלמודו מתקיים, ופרשנו דבר זה שהשכל דומה לאבן בשביל חוזק השכל, ומפני כך נכתבה התורה על לוחת אבן... וכך מה שאמרו במסכת חולין (קל"ג ב') השונה לתלמיד שאינו הגון כאלו זורק אבן למרקוליס וכו'... ר"ל כי התורה שנותן לתלמיד שאינו הגון והשכל מתדמה כאבן, ואין החכמה הזאת רק כזורק אבן למרקוליס שהוא זריקה של תוהו. ולא שהוא זריקה של תוהו שאין בו ממש רק שהאבן שזורק אליו כמאוס של ע"ז כך נחשב זריקת השכל אל תלמיד שאינו הגון שנחשב מאוס ואשירה.

חידושי אגדות למהר"ל מנחות דף נג עמוד ב

וכן מ"ש ר' יוחנן אחר כך נמשלו ישראל לזית מה זית אינו מוציא שמנו רק ע"י כתישה וכו'... כי הזית יש בו השמן אשר מתיחס אל הקדושה שבו מושחין הדברים אשר ראויים אל הקדושה, וגם השמן הוא דולק ומאיר... וצריך להפריש אותו מן החמרי ואז הנבדל במעלתו. לכך צריך אל הזית כתישה להסיר הדבר החמרי הוא הפסולת, וכאשר הפסולת מסולק ממנו אז נמצא השמן שהוא המאיר, וכל זמן שאין כותשין אותו להסיר הפסולת החמרי אין יוצא שמן. וכך ישראל אשר בהם הנפש הנבדלת, אינם חוזרין למוטב כאשר ראוי אל הנפש הנבדלת, רק ע"י יסורין להסיר החמרי, ואז הנפש הנבדלת מאירה כראוי. ודבר זה אינו באומות, שאם הם רשעים אפשר שיהיו חוזרים למוטב בעצמם... מה שאין כן בישראל שהם עם קשה עורף. ודבר זה הטבה שכל אשר נוטה אל החומר הוא מיד משתנה מענין לענין, אבל בישראל א"א שיחזרו למוטב מעצמם רק ע"י יסורין שע"י יסורין מסולק החמרי עד שהנפש טהור ונקי מן פחיתות החמרי...

נתיבות עולם נתיב הלשון פרק ה

אמר רב חסדא אמר מר עוקבא (ערכין ט"ו, ב') המספר לשון הרע ראוי לסקלו באבן... בודאי דבר זה צריך ביאור מה שהחטא הזה ראוי לסקילה. וביאור דבר זה, כי כבר אמרנו כי מיוחד חטא זה שהוא בדבור, והדבור הוא שכלי ואם כי אינו שכל מופשט כמו שידוע מ"מ הדבור הוא שכלי שהרי אין הבהמה מדברת. וזה שאמר שבעל החטא ראוי לסקלו באבן, כי הדבור השכלי הוא קשה וחזק ואינו מתפעל ואינו משתנה כלל כמו החמרי, ולפיכך כפי החטא ראוי שיהיה מיתתו באבן כי הסקילה באבן הוא דבר קשה בכח. והדברים האלו נרמזו בלשון שאמר ראוי לסקלו באבן ולא אמר שראוי לסקלו בלבד רק אמר שראוי לסקלו באבן שהדבור שהוא שכלי נמשל באבן לחוזק שלו.

2. צירוף רשעים לתענית ותפילה

פ' כי תשא ל:לד – ויאמר יקנן אֵל מִשֶׁה קח לך סַמִּים נָטֵף וְשִׁחַלְתָּ וְחִלְפָנָה סַמִּים וּלְבָנָה זָפָה בַד בָּבַד יִהְיֶה :

וחלזנה - צס שריחו רע וקורין לו גלזנא, ומנאפה הכתוב צין סמני הקטורת, ללמדנו, שלא יקל צעינינו לנרף עמנו באגודת מעניתינו ותפלומינו את פושעי ישראל שיהיו נמנין עמנו:

גור אריה (שם, אות כ"ד)

פירוש, דאף על גב דגזירת הכתוב הוא חלבנה תוך סממני הקטורת, סוף סוף לא הוי ליה למנות אותו בין הסממנין, והוי ליה למכתב חלבנה לסוף או בראש... אלא ילמד אותנו שלא יקל בעינינו וכו'... ומדברי רש"י... משמע שרוצה לומר שאל יאמר אדם מה לי לפושע הלזה, אין תפלתו נשמעת, אלא יצרף אותו עמהם... בגמרא (כריתות ו:) משמע דצריך לצרף עמנו פושעי ישראל, דאמר שם יכל תענית שאין שם פושעי ישראל אינה תענית, שהרי חלבנה ריחה רע וכו'. ויש בזה קצת מן התמיה, וכי לא עדיף שיהיו כולם צדיקים, דע, כי הדבר הזה הוא דבר מופלג בחכמה, שכאשר גזרו תענית, שכל תענית הוא הענוי שירחם השם עליהם, ואין הכנעה ממי שהוא כבר קרוב אליו כמו הצדיקים, ולכך אין הצדיקים מביאים הרחמים, אבל הרשע מביא הרחמים, כי כאשר הוא רחוק מן השם יתברך ההכנעה הוא יותר, שאין לך הכנעה רק כאשר שונאו נכנע מפניו, וזה מביא רחמים, ולכך כל תענית שאין בו ממושעי ישראל [אינה תענית], שבו ראוי הכנעה: